

KVALITETNO KORPORATIVNO IZVEŠTAVANJE – PREDUSLOV EFIKASNOG MENADŽMENTA

Milenko Dželetović*
Univerzitet Edukons, Sremska Kamenica
Stevan Milovanović**
Telekom SRBIJA

Osnovna teza ovog rada jeste da je za unapređenje korporativnog upravljanja neophodno kvalitetno korporativno izveštavanje. U novim, savremenim uslovima poslovanja, sa izraženim snažnim dinamičkim promenama u društvenom i poslovnom okruženju, savremena korporativna preduzeća, odnosno njihovi organi upravljanja sa menadžmentom, primaju nova obeležja, prilagođavajući se novim zahtevima i izazovima. U tom smislu, novi zahtevni uslovi poslovanja traže stalno poboljšanje potencijala korporativnog upravljanja, a posebno informacione podrške kroz kvalitetno korporativno izveštavanje. U suštini, kvalitetno korporativno izveštavanje treba da bude u funkciji „oživotvorenja“ OECD principa korporativnog upravljanja. Finansijski izveštaji treba da istinito i pošteno izraze prinosni i imovinski položaj korporativnog preduzeća sa atributima „čuvara imovine“ i „čuvara poverenja“ u korporativnom upravljanju. U ovaj proces unapređenja korporativnog izveštavanja, na razne načine, putem davanja uputstva, smernica, modela i direktiva, uključena su zakonodavna i regulatorna tela širom sveta. Nama predstoji proces usaglašavanja sa EU i implementacije najvažnijih zahteva iz direktiva EU.

Ključne reči: *korporativno izveštavanje, korporativno upravljanje, korporativno preduzeće, integrisano izveštavanje, OECD principi korporativnog upravljanja, finansijsko izveštavanje, ne finansijsko izveštavanje*

Svrha

U ljudskoj prirodi je stremljenje savršenim modelima i rešenjima. Da li je to moguće u korporativnom upravljanju odn. korporativnom izveštavanju? Jednostavna činjenica da je skoro opšteprihvaćeno mišljenje da ne postoje dovoljno savršeni standardi i modeli koji će zaštititi investitore od rizika zloupotreba i prevare kada je u pitanju korporativno izveštavanje, dovoljno govori sama za sebe. Da li je moguće sprečiti pojedince

* milenkodz@telekom.rs

** stevanmi@telekom.rs

koji poseduju dobre insajderske informacije a u isto vreme imaju loše namere? Odgovor je jasan: to nije moguće, ali je takođe sigurno da to nije razlog da se obustavi traganje za dobrim modelima, principima i standardima korporativnog izveštavanja. Sama činjenica da organi upravljanja korporativnog preduzeća treba da sačine korporativne izveštaje u skladu sa najboljim teorijskim rešenjima i praktičnim iskustvima, stavlja ih u poseban položaj. Njihovi izveštaji podležu sudu investicione i ostale javnosti. Znajući za to, ti isti organi će svoju aktivnost i namere usmeriti tako da poslovanje tog preduzeća bude što kvalitetnije. Ne transparentnost i neobjavljivanje informacija obično znače loše stvari, odnosno izbegavanje fiducijalnih dužnosti i zloupotrebe. Zato svako odstupanje od utvrđenih principa, standarda dobre prakse, nosi breme rizika, a posledice su u lošim odlukama o alokaciji resursa, lošim performansama, bankrotstvima i sl.

Može se reći da svet, a posebno EU, teže da se svojim zakonodavstvima, principima, kodeksima i dobrom praksom približe „savršenim rešenjima“ u korporativnom izveštavanju. U pitanju je jedan kontinuirani tok koji se zasniva pre svega na dobroj praksi i teoriji korporativnog upravljanja. Takve su i najnovije direktive EU u oblasti korporativnog izveštavanja. One odražavaju težnju ka, pre svega ka ekstenziji korporativnog izveštavanja, odn. širenju i standardizaciji dobrovoljnog izveštavanja. Budući da se obaveznost ovakvog izveštavanja očekuje od 2020. godine, na Republici Srbiji je da se blagovremeno i adekvatno uključi i prepozna ove tokove

Korporativno upravljanje – most između vlasnika i menadžera

Korporativno preduzeće se razlikuje od drugih preduzeća po tome, što je kod njega razdvojeno vlasništvo od menadžmenta, što predstavlja neku vrstu „jaza“, koji treba premostiti, mostom koji uliva poverenje vlasnicima i ostalim stejkholderima. Da bi zaista ulivao poverenje, pre svega, prema sadašnjim i potencijalnim investitorima, most mora imati određene karakteristike. Mora biti dovoljno pouzdan i čvrst, izgrađen po najsavremenijim pravilima i standardima. A vlasnici kapitala, koji svoj kapital prenose na drugu obalu, na upravljanje menadžmentu, vođeni lošim iskustvom vlasnika koji su u prošlosti ostali „kratkih rukava“ u poslednja dva veka, su postali jako osetljivi i nepoverljivi prema mostu koji se zove korporativno upravljanje.

Istorija korporativnog upravljanja pokazuje da, kada je došlo do rušenja nekog većeg mosta, koji povezuje vlasnike i menadžment korporativnog preduzeća, posledice su bile ogromne, ne samo po konkretnu kompaniju i po stabilnost finansijskog sistema i investicije i privredni rast konkretne zemlje, već zbog globalnih efekata, i po svetsku ekonomiju. Na primer propast Enrona i Worldcoma, finansijskih titanika, uzdrmao je ne samo finansijska tržišta i ekonomiju SAD-a, nego i finansijska tržišta širom sveta, jer su reagovale sve svetske berze.

Sam most ima dve saobraćajne trake. Jedna traka, koja vodi od vlasnika ka menadžmentu je više okrenuta budućnosti. Glavna tačka na njoj je strategija,¹ koja u stvari, pred-

¹ Od korporativnog upravljanja treba razlikovati poslovno upravljanje. Korporativno upravljanje čine kodeksi, modeli i sistemi kompenzacija, odnosno aktivnosti odgovornosti i nadzora, dok poslovno upravljanje čine kontrolovanje, biznis planovi, odnosno aktivnosti izvršnog i operativnog menadžmenta, odlučivanja i kontrole. Strategijski menadžment predstavlja zajedničko polje korporativnog i poslovnog upravljanja.

stavlja zajedničko polje vlasnika i menadžmenta. Ovom trakom vlasnici kapitala nameću pravila igre, regulative, principe, kodeks. Druga traka, koja vodi od menadžmenta, preko organa upravljanja do vlasnika, je mnogo više informativna, tačka preko koje menadžment polaže račune ne samo vlasnicima, nego i ostalim interesnim grupama. U ovom radu, bavićemo se prvenstveno ovom drugom trakom koja treba da pruži uverenje vlasnicima da je sve po pravilima igre. Kvalitet saobraćaja na ovoj traci jako ometa informaciona asimetrija, koja može ugroziti ravnopravnost akcionara. U radu ćemo se baviti novim obeležjima savremenog korporativnog preduzeća i potrebom za unapređenjem korporativnog upravljanja, što se snažno reflektuje na kvalitet korporativnog izveštavanja, gde se uspostavlja međuzavisan dijalektički odnos. Poslednji deo rada posvećen je savremenim tendencijama ka integrisanom izveštavanju, odnosno jačanju uloge ne finansijskih informacija.

Nova obeležja savremenog korporativnog preduzeća uslovljavaju nove dimenzije izveštavanja

Preduzeće je „organizacija ljudi, sredstava (materijalnih i finansijskih) integrisanih posredstvom zajedničkih ciljeva“,² ali se karakteristike „novog“ preduzeća informatičkog doba znatno razlikuju od starog korporativnog preduzeća industrijskog doba. Bitne karakteristike savremenog poslovnog okruženja su česte i značajne promene, neizvesnost i složenost uslova poslovanja, što nameće brojne opasnosti i šanse, odnosno izazove organima upravljanja i menadžmentu preduzeća. Pred organima upravljanja i menadžmentom se nalazi stalan i složen proces kreativnog balansiranja i harmonizovanja interesa vlasnika, kreditora, zaposlenih, dobavljača, ekološkog sistema, javnosti i sl. U isto vreme savremeno korporativno preduzeće postaje sve dinamičnije, sa rastućim očekivanjima kupaca, sa promenljivim menadžmentom, sa ogromnim napredovanjem informacionih i komunikacionih tehnologija, novim oblicima i merenjima uspeha, novim poslovnim i organizacionim modelima, novim oblicima konkurentne prednosti i drugim relevantnim karakteristikama. Promene makro i mikro okruženja uslovljavaju dinamički karakter savremenog korporativnog preduzeća i njegovo prilagođavanje sa svojom misijom, ciljevima i strategijom (danas u poslovnom svetu kruži izreka da više ne pobeđuju veliki nego brzi). Savremeno preduzeće je izrazito tržišno orijentisano, a tržišna orijentacija je podržana velikim znanjima i idejama, ljudskim kapitalom, odnosno konkurentskom orijentacijom i načinom razmišljanja.

Prepoznavanje obeležja odnosno karakteristika savremenog korporativnog preduzeća informatičkog doba u odnosu na karakteristike „starog“ preduzeća industrijskog doba je od velikog značaja, kako za menadžment, tako i za korporativno izveštavanje i ukupno korporativno upravljanje preduzeća.

Sledeća tabela³ prikazuje uporedni pregled obeležja starog i savremenog korporativnog preduzeća.

² Đuričin N. Dragan, Janošević V. Stevo, Kaličanin M. Đorđe, „Menadžment i strategija“, Ekonomski fakultet u Beogradu, 2015, 252. str.

³ Malinić D. Slobodan, *Savremeni računovodstveni sistem 40*. Simpozijum SRRS, Zlatibor, 2009.

Tabela 1 – *Staro vs. savremeno korporativno preduzeće*⁴
 (Izvor: dr Slobodan D. Malinić, Savremeni računovodstveni sistem 40. Simpozijum SRRS, Zlatibor 2009)

Aspekt	Obeležja – karakteristike	
	Staro preduzeće	Savremeno korporativno preduzeće
Organizaciona struktura	Hijerarhijska, birokratska, funkcionalna, piramidalna struktura	Međupovezani podsistemi, fleksibilni, opunomoćavanje zaposlenih, ravna i mrežna struktura
Organizacija posla	Posao je organizovan oko pojedinca	Posao je organizovan unutar tima
Organizacija proizvodnje	Masovna proizvodnja	Fleksibilna i linijska proizvodnja
Fokusiranje proizvodnje	Interni proces	Celokupan lanac vrednosti
Poslovni model	Tradicionalni, komandno-kontrolni	Novi: refokusiran na ljude, znanje i koherentnost
Stabilnost poslova	Trajni, poslovi, relativna stabilnost posla	Privremeni poslovi, nesigurni, nestabilni poslovi
Tempo poslovanja, poslovnih aktivnosti	Spor	Primetno brži, sa uvažavanjem rastućih očekivanja potrošača
Osnovni tehnološki oblici	Automatizacija i mehanizacija	Informaciona i komunikaciona tehnologija, e-poslovanje, kompjuterizovano kreiranje i proizvodnja
Proces inovacija	Periodičan, linijski	Neprekidan, sistemski
Odnos prema kvalitetu	Kvalitetu se naknadno pridaje značaj	Stalno poboljšanje kvaliteta i funkcionalnosti u funkciji zadovoljstva potrošača
Deficitarni resurs	Finansijski kapital	Ljudski kapital
Glavni izvori konkurentske prednosti	Raspolaganje jeftinim sirovinama, materijalom, jeftina radna snaga, smanjenje troškova putem ekonomije obima	Distinktivne sposobnosti, odlika institucije, brzina, „bogatstvo“ ljudi, partnerstvo potrošača, strategija konfrontacije
Menadžment	Stabilan, retko promenljiv	Promenljiv menadžment
Donošenje odluka	Vertikalno, pod uticajem utilitarizma	Distribuirano, kriterijumi su prošireni i uključuju prava i fer odnose
Merilo uspeha	Profit	Tržišna kapitalizacija

⁴ Dr Slobodan D. Malinić, Savremeni računovodstveni sistem 40. Simpozijum SRRS, Zlatibor, 2009.

Kvalitet strateških i operativnih odluka koje se donose u uslovima vrlo dinamičnog okruženja zavisi od kvaliteta korporativnog izveštavanja i ukupnog sistema informisanja. Jednostavno, nemoguće je uopšte govoriti o kvalitetnom korporativnom upravljanju bez kvalitetnog produkovanja relevantnih informacija i kvalitetnog izveštavanja. Ako ove aspekte iz prethodne tabele pokušamo da prepoznao na primeru Telekoma Srbija, videćemo da je Telekom Srbija kompanija, koja ima obeležja savremenog korporativnog preduzeća. Posluje u uslovima vrlo dinamičnog i teškog makro ekonomskog okruženja, a poslovno okruženje je jedno od najdinamičnijih i najzahtevnijih, na potpuno liberalizovanom tržištu telekomunikacija i u sve oštrijoj konkurenciji. Telekom Srbija je kompanija koja je uspela i uspeva da odgovori na sve izazove „novog doba“ da se adekvatno refokusira svojim misijom, strategijom i ciljevima.

Promene makro i mikro okruženja savremenog korporativnog preduzeća uslovljavaju i evoluciju u korporativnom upravljanju i izveštavanju, za koje su, potrebni novi modeli, oblici i pristupi.

Značaj unapređenja korporativnog upravljanja i njegove informacione podrške

Moglo bi se utvrditi da značaj one druge, povratne informacione ili izveštajne trake u saobraćaju na mostu korporativnog upravljanja proističe iz značaja korporativnog upravljanja. Postavlja se pitanje: zbog čega je značajno unapređenje korporativnog upravljanja? Mada je odgovor na to pitanje veoma složen i kompleksan, neki elementi ovog odgovora su evidentni. Potrebu za unapređenjem korporativnog upravljanja treba da prepoznaju svi nivoi i sve strukture koji imaju elemente korporativizacije, odnosno razdvojenosti kapitala od vlasnika. Mada se pojam korporativnog upravljanja vezuje pre svega za akcionarska društva, njegovi elementi, principi i kodeksi mogu imati veliki značaj odnosno koristi za ostala ne korporativna preduzeća, javna preduzeća i druga preduzeća sa različitim oblicima vlasništva. Potencijalne koristi od dobrog korporativnog upravljanja za pojedinačno korporativno preduzeće su vrlo značajne i raznovrsne a izražavaju se kroz: veću efektivnost i efikasnost kompanije, olakšan pristup tržištima kapitala, povoljnije uslove za privlačenje kapitala i u krajnjoj liniji kroz bolju reputaciju kompanije. Sve ove koristi odražavaju se na povećanu konkurentsku sposobnost kompanije.

Ovo su neke od prednosti odnosno mogućih koristi. Pored ostalog, značaj dobrog korporativnog upravljanja je u odvratanju od potencijalnih akvizicija, jer su korporativna preduzeća sa lošim korporativnim upravljanjem meta preuzimanja zbog toga što se jednostavnim unapređenjem korporativnog upravljanja kod takvih preduzeća lako dolazi do otkrivanja unutrašnjih rezervi i velikih ekonomskih efekata odnosno koristi.

Potrebu za unapređenjem korporativnog upravljanja treba da prepoznaju ne samo korporativna preduzeća, nego pre svega kreatori zakonske i ostale regulative i ekonomske politike. Stalna nadogradnja regulatornog okvira posebno je značajna u zemljama u tradiciji iz sledećih razloga :

1. Relativno nizak nivo znanja i iskustava učesnika u procesima korporativnog upravljanja,

2. Specifičnosti koje se ogledaju u nižem stepenu poverenja u institucionalni i realni ambijent u celini, pa prema tome i u domenu ostvarivanja prava akcionara i

3. Specifičnosti koje su posledica post-privatizacionih procesa nakon masovne privatizacije, a koje se sastoje u vlasničkoj konsolidaciji, koja se najčešće sprovodi na štetu brojnih malih akcionara.⁵

U tom smislu moglo bi se reći da je u Srbiji prepoznat značaj korporativnog upravljanja, jer je talas poboljšanja regulative u ovoj oblasti, koji su pokrenuli finansijski skandali, početkom ovog veka, sa one strane Atlantika, preko EU zapljusnuo i našu zemlju, pa se kao rezultat toga odigrava poboljšanje privrednog ambijenta kroz promene regulatornog okvira i donošenje kodeksa korporativnog upravljanja.

Pravno-regulatorni okvir korporativnog upravljanja u Srbiji čine:

1. Zakon o privrednim društvima
2. Zakon o tržištu kapitala
3. Zakon o preuzimanju akcionarskih društava
4. Ostali zakoni (o stečaju, porezima i sl.)
5. Kodeks korporativnog upravljanja Privredne komore Srbije
6. Kodeks korporativnog upravljanja Beogradske berze
7. Pravila i procedure poslovanja Beogradske berze

Mada je pravno-regulatorni okvir realno unapređen u Srbiji, praksa korporativnog upravljanja ima svoje probleme, ograničenja i specifičnosti. „Sam prelazak u privatnu svojinu, pogotovo na način koji je rađen u Srbiji, ne znači da se automatski uspostavlja efikasno upravljanje preduzećima. Naime, i privatna svojina pati od problema nedovoljno dobrog korporativnog upravljanja. Odnosno, problem vlasnika i menadžera je univerzalni problem, koji je bio jedan od uzroka nastanka svetske ekonomske krize u SAD krajem 2008. ikoja je zahvatila ceo svet. Ipak, regulativa zaštite vlasnika se usavršava, menjaju se metodi i mehanizmi zaštite vlasnika i doprinosi unapređenju korporativnog upravljanja.“⁶

Često je prisutno dobro korporativno upravljanje „na papiru“, dok je „na terenu“ sasvim drugačija slika uslovljena neiskustvom ili neadekvatnim sastavom upravnih organa, odsustvom individualne odgovornosti, nerazdvojenošću vlasništva i kontrole (vlasnik je često i generalni direktor i kontrolor koji kontroliše sam sebe), odsustvom profesionalizma i sl. Međutim, u praksi postoje i kompanije koje nastoje da korporativno upravljanje unaprede kako na papiru tako i poboljšanjem faktičkog stanja. Među takvim kompanijama je i Telekom Srbija⁷, koja je u periodu od osnivanja pre 20 godina do danas, od statične monopolske kompanije u državnom vlasništvu transformisan u tržišno orijentisanu kompaniju, koja je u ovom periodu imala i prisustvo stranog vlasništva. Upravljanje društvom je organizovano kao dvodomo. Organi društva su Skupština, Nadzorni odbor i Izvršni odbor. Skupštinu čine svi akcionari društva. Nadzorni odbor ima sedam članova, od kojih je najmanje jedan nezavisan u smislu zakona. Izvršni odbor ima takođe sedam članova. Članovi Izvršnog odbora su izvršni direktori. Na osnovu strateških akata društva, Kodeksa korporativnog upravljanja i usvojenog koncepta društvene odgovornosti, dobro korporativno upravljanje za Telekom Srbija i članice grupe, ne znači samo rad u interesu akcionara, već istovremeno pretpostavlja i adekvatnu zastupljenost i zaštitu ostalih interesa svih zainteresovanih strana: zaposlenih, poslovnih partnera, kredito-

⁵ Mašić Branislav, Dželetović Milenko (2015), „Uvod u menadžment“, Akademska knjiga, str. 301-325.

⁶ Obradović Zoran, „Uticaj vlasništva na kvalitet korporativnog upravljanja u Srbiji“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2013, str. 1

⁷ O specifičnostima korporativnog upravljanja preduzeća u državnom vlasništvu videti „Uvod u menadžment, Mašić B, Dželetović M. (1)

ra, klijenata i društva u celini. Ovo se odnosi na ravnopravan tretman svih stejkholdera, javnost i dostupnost informacija, koje obezbeđuje njima i široj javnosti, etičnost i transparentnost u ostvarivanju poslovnih ciljeva. Okvir korporativnog upravljanja obezbeđuje da se poštuje slobodna konkurencija na tržištu i osuđuju nelegalni oblici ponašanja i nefer tržišne prakse.

Kao što smo videli, zajedničko polje korporativnog upravljanja i menadžmenta je strategija, koju je usvojio Nadzorni odbor Telekomu za period od 2013-2016 godine, u kojoj su prisutne i strateške inicijative koje tangiraju korporativno upravljanje (npr. Razvoj korporativne kulture).

Pored unapređenja korporativne kulture kroz strategiju Telekom vrši unapređenje korporativnog upravljanja i:

- Kontinuiranim unapređenjem i usaglašavanjem sa propisima internih akata, pre svega Statuta,
- Usvajanjem sopstvenog Kodeksa korporativnog upravljanja,
- Osnivanjem i radom Komisije za reviziju,
- Unapređenjem akata koji tangiraju finansijsko izveštavanje (Pravilnik o računovodstvu, Pravilnik o računovodstvenim politikama),
- Faktičkim promovisanjem korporativne kulture, transparentnosti i odgovornosti.

U kontekstu teme ovog rada može se konstatovati da je neophodan uslov za unapređenje korporativnog upravljanja kvalitetno finansijsko i ne finansijsko izveštavanje o čemu će biti reči u narednim delovima rada.

Integrirani pristup korporativnom izveštavanju kao odgovor na savremene izazove u korporativnom upravljanju

Paralelno sa transformacijom „starog“ u „novo“ korporativno preduzeće odvijao se i proces transformacije korporativnog izveštavanja. Taj put istorijski predstavlja transformaciju od dosta jednostavnih, elementarnih finansijskih izveštaja, preko procesa standardizacije i harmonizacije finansijskog izveštavanja i stvaranja različitih izveštajnih modela, do savremenih zahteva za integriranim izveštavanjem, sa većitom težnjom za prevazilaženjem informacione asimetrije. Ako se sada podsetimo one naše informativne saobraćajne trake na mostu korporativnog upravljanja, koja premošćuje informacioni jaz, videćemo da je na početku te trake, kroz istoriju, uvek stajao menadžment ili mala grupa investitora, koja je imala privilegiju informacijama i koja odlučuje koju će informaciju i kada pustiti u saobraćaj, a koju ne. Usled neposedovanja takvih informacija, širi krugovi, pre svega malih akcionara mogu pretrpeti značajnu štetu. Zloupotrebe privilegovanih informacija mogu imati velike posledice na tržištu kapitala.

Ukoliko finansijski izveštaji daju lažnu ili ne predstavljaju celovitu sliku, pokreće se proces predstavljen sledećim grafikom:

Pitanje ravnopravne dostupnosti bitnih informacija investitorima je izuzetno značajno za uspostavljanje poverenja. U suprotnom, u odsustvu poverenja u uslovima odlučivanja u slučaju asimetrične informisanosti izrazito je prisustvo rizika negativne selekcije i rizika zloupotrebe gde manja grupa potpuno informisanih može profitirati na račun ostalih članova investicione javnosti. To je razlog zbog čega su male grupe privilegovanih, koji poseduju insajderske informacije pod naročitom kontrolom državnih regulatornih tela. Regulatorna tela kroz istoriju kontinuirano dorađuju i usavršavaju propise a u cilju ublažavanja pomenutih rizika a naročito u vreme korporativnih računovodstvenih skandala. I pored svega korisnik finansijskih izveštaja, budući da ne poseduje sopstveni instrument za merenje njihovog kvaliteta, je u poziciji da se osloni na kredibilitet revizorskog izveštaja. Sve ovo pokazuje da računovodstvene informacije jesu potrebne, ali nisu i dovoljne za odlučivanje investitora, što se javlja kao jedan od razloga za ekstenzivno kretanje korporativnog izveštavanja i povećanja značaja ne finansijskih informacija.

Postojanje informacione asimetrije, u sve složenijim uslovima poslovanja, jedan je od ključnih razloga za postavljanje table na izveštajnoj saobraćajnoj traci korporativnog upravljanja sa nazivom OECD principi korporativnog upravljanja. Natpis na ovoj tabli zahteva prestrojavanje u saobraćaju i daje referentne tačke kojima treba težiti. Prisutno je šest OECD principa i to :

- I. Obezbeđenje osnove za efikasan okvir korporativnog upravljanja
- II. Prava akcionara i ključne funkcije vlasništva
- III. Ravnopravan tretman akcionara
- IV, Uloga zainteresovanih strana u korporativnom upravljanju
- V. Obelodanjivanje podataka i transparentnost
- VI. Odgovornost odbora

Svih šest principa na neki način promovišu transparentnost, relevantnost informacija o kompaniji, potpunost i blagovremenost informacija, ali je peti princip – Obelodanjivanje podataka i transparentnost, direktno u funkciji dobrog korporativnog izveštavanja. Prema ovom principu, informacije treba da se pripreme i obelodane u skladu sa računovodstvenim i standardima obelodanjivanja finansijskih i ne finansijskih podataka visokog kvaliteta. U tom smislu, okvir korporativnog upravljanja treba da obezbedi da se pravovremeno i tačno obelodanjuju sve materijalne činjenice vezane za kompaniju, uključujući i finansijsku situaciju, rezultate, vlasništvo i upravljanje kompanijom. Obelodanjivanje podataka treba da obuhvati (ali bez ograničenja samo na njih) bitne podatke a naročito:

- Finansijski i poslovni rezultati kompanije,
- Ciljevi kompanije,
- Značajno vlasništvo nad akcijama i pravo glasa,
- Politika naknada za članove odbora i ključne rukovodioce, i druge informacije o članovima odbora
- Transakcije povezanih lica,
- Predvidljivi faktori rizika,
- Pitanja koja se odnose na zaposlene i druge interesne grupe,
- Struktura i politika upravljanja, sadržaj svih pravila i politika korporativnog upravljanja i proces primene.

U skladu sa ovim principom, godišnju reviziju treba da obavi nezavisni, kompetentan i kvalifikovan revizor u cilju pružanja eksternog i objektivnog dokaza odboru i akcionarima

da finansijski izveštaji nepristrasno predstavljaju finansijsko stanje i rezultate kompanije. Takođe, eksterni revizori treba da reviziju izvrše na propisan profesionalni način, a kanali dostavljanja informacija treba da obezbede ravnopravan, blagovremeni i ekonomičan pristup korisnika relevantnim informacijama. U smislu teme ovog rada, bitna odlika ovog principa jeste da ravnopravno promovise finansijsko i ne finansijsko izveštavanje, što je od značaja za afirmaciju integrisanog pristupa korporativnom izveštavanju, o čemu će biti reči u narednom delu rada.

Ne postoji čvrsta granica između finansijskog i ne finansijskog izveštavanja, a može se reći da se oni međusobno prepliću kroz čitavu istoriju korporativnog izveštavanja. Bitna razlika između njih je u tome što se finansijsko izveštavanje tretira kao obavezno, dok je ne finansijsko izveštavanje dosad bilo uglavnom na dobrovoljnoj osnovi. Zbog svog značaja u narednom delu rada, posebno ćemo razmotriti finansijsko izveštavanje i njegov značaj a posebno savremene tendencije ka ne finansijskom izveštavanju u smislu integrisanog pristupa.

Finansijsko izveštavanje i njegov značaj

Za razumevanje mesta i uloge finansijskog izveštavanja i njegovog značaja u lancu odgovornosti u poslovnom i korporativnom upravljanju, poslužićemo se jednom analogijom: „Zaposleni su poput odbrambenih igrača u fudbalskom timu. Poslovodstvo liči na one koji odbijaju napad u timu. Ako protivnik probije odbrambenu liniju, poslovodstvo je tu da obezbedi drugi nivo odbrane. Interna revizija može da se upoređi sa odbrambenim bekovima u timu i obezbeđuje treći nivo odbrane, ukoliko prva dva propadnu. Trener nadgleda odbranu (ili izvršno poslovodstvo), koje obezbeđuje smernice, disciplinu i motivaciju za ostvarivanje dogovorenih ciljeva. Vlasnik tima (ili odbor preduzeća) ustanovljava ciljeve i odgovornost ljudi u timu. Iako nije deo organizacije, sudije (javne računovođe), obezbeđuju navijačima (investitorima) da timovi (preduzeća) igraju po pravilima. Ovde se analogija malo pomera. U svetu fudbala pravila su dovoljno jasna tako da ih je relativno lako primenjivati i pošto ih shvata većina navijača, njihova primena se lako razabira. Barem je tako u nepreglednom svetu računovođa i revizije.“⁸ Nažalost, kao što i sam autor konstatuje, sistem povezanosti upravljanja i izveštavanja u poslovnom svetu nije tako jednostavan kao u ovoj priči. „Razumevanje značaja finansijskog izveštavanja podrazumeva razumevanje potreba korisnika finansijskih izveštaja.“⁹ Svakako da su informacije, odnosno izveštavanje o finansijskim rezultatima uspešnosti, finansijskoj strukturi, novčanim tokovima i slične informacije od ključne važnosti za akcionare, potencijalne investitore, kreditore i druge interesne grupe.

Set obaveznih finansijskih izveštaja sastoji se iz bilansa stanja, bilansa uspeha, izveštaja o novčanim tokovima, izveštaj o promenama na kapitalu, napomena uz finansijske izveštaje iz statističkog aneksa. Bilans stanja je pregled imovine, kapitala i obaveza društva na određeni dan. On pruža važne informacije o finansijskoj strukturi, o sposobnosti

⁸ Mary Locatelli, Internal controls reporting, What directors should know, Directorship, September 2003

⁹ Malinić Dejan, „Značaj kvaliteta finansijskog izveštavanja“, Računovodstveni regulatorni okvir i kvalitet finansijskog izveštavanja u RS, SRRS, 2016, str. 11

društva da izmiruje svoje obaveze, odnosno o stepenu rizika koji trpe ulagači za ulaganje u društvu. Bilans uspeha pruža važne informacije o uspešnosti društva tokom određenog perioda. Prema međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja, bilans uspeha treba da prikaže:

- Prihod ili promet
- Rezultate poslovnih aktivnosti
- Troškove finansiranja
- Prihode od povezanih lica i zajedničkih poduhvata
- Poreze
- Dobitak ili gubitak iz redovnog poslovanja i
- Neto dobitak ili gubitak.

Njegova suština je da prikaže održivost poslovanja.

Izveštaj o novčanim tokovima prikazuje izvore i korišćenje gotovine društva. U njemu su prisutni tokovi gotovine u tri oblasti i to : poslovanju (npr. osnovni prihod povećava gotovinu), investiranju (npr. kupovina opreme smanjuje gotovinu) i finansiranju (npr. izdavanje obveznica je aktivnost koja povećava gotovinu).

Izveštaj o promenama na kapitalu prikazuje sve promene u osnovnom kapitalu, rezervama i neraspoređenoj dobiti. Napomene uz finansijske izveštaje sadrže prikaz primenjenih računovodstvenih politika, značajne pojedinosti i druga obelodanjivanja u skladu sa međunarodnim standardima. Statistički aneks sadrži podatke koji se tiču statusa društva kao i određene statističke podatke.

Opšti cilj finansijskog izveštavanja, prema Konceptualnom okviru finansijskog izveštavanja, izdatom od strane Odbora za međunarodne računovodstvene standarde je „pružanje informacija o izveštajnim entitetima, sadašnjim i budućim investitorima, kupcima obveznica i drugim kreditorima koje treba da im pomognu u procesu donošenja odluka o raspolaganju hartijama od vrednosti, proceni rizika i sigurnosti ulaganja, proceni sigurnosti izmirenja obaveza, merenju prinosa od investiranja i dr”.¹⁰ Informacije iz finansijskih izveštaja pomažu korisnicima da sagledaju finansijsku strukturu odnosno snagu korporativnog preduzeća, promene na imovini, kapitalu i imovini između perioda, novčane tokove i profitabilnost, odnosno niz ključnih pokazatelja. Finansijski izveštaji su prvenstveno namenjeni vlasnicima ali i svim interesnim grupama vezanim za korporativno preduzeće. Da bi ispunili svoju ulogu, finansijski izveštaji moraju da imaju odlike nepristrasnosti, poštenja i obeležja integriteta i profesionalnog ponašanja računovođa pri obezbeđenju takvih informacija. Finansijski i računovodstveni skandali početkom ovog veka jasno su pokazali da čak i vrhunski standardi finansijskog izveštavanja i računovodstva nisu dovoljni da zaštite investitore, pa se u tom smislu potencira etika računovodstvene profesije. Ma koliko standardi bili razvijeni svi oni na neki način zavise od karaktera onih koji ih primenjuju i sastavljaju izveštaje. To je bio razlog što američki autor Chris Swinson ukazuje: “Nevolja je što ljude treba podsećati da finansijski izveštaji nisu niti bolji niti gori od ljudi koji ih pripremaju.”¹¹ „Revizija treba da pruži nezavisnu verifikaciju pouzdanosti finansijskih izveštaja kroz davanje mišljenja o finansijskim izveštajima. Sve je to

¹⁰ Conceptual Framework for Financial Reporting (2010), International Accounting Standard Board

¹¹ Chris Swinson, Accounts are about people, Accountancy, IV/2002, str. 85, citirano prema Računovodstvo, revizija i finansije, br. 5/2002, str. 52

razlog zbog čega računovodstveni sistem, finansijski izveštaji i računovodstvena profesija poprimaju atribute „čuvara imovine“ i „čuvara poverenja“. I jedan i drugi aspekt su od ključnog značaja za investitore, jer kroz finansijske izveštaje se uveravaju o tome koliko je njihov kapital sačuvan, a zavisno od nivoa poverenja donose odluke da li će se kapital zadržati ili dezinvestirati kroz raspolaganje hartijama od vrednosti. Finansijsko izveštavanje ima širi značaj za stabilnost finansijskog sistema, a javlja se kao ključni preduslov efikasnog funkcionisanja tržišta kapitala.

Integrirani pristup korporativnom izveštavanju – sinergija finansijskog i ne finansijskog izveštavanja

Nimalo ne sporeći značaj finansijskog izveštavanja u literaturi se navode brojni nedostaci u smislu njegovog dometa za potrebe donošenja kvalitetnih odluka. Odavno je poznato da se dobre poslovne odluke ne mogu donositi samo na bazi kvantitativnih odnosno finansijskih informacija. Zapravo za donošenje racionalnih poslovnih odluka neophodne su kako finansijske tako i ne finansijske informacije. Davno je poznato da menadžment svoje odluke donosi na osnovu ne finansijskih informacija i informacija koje mu pruža računovodstveni sistem na osnovu kojih sagledava projektovane finansijske izveštaje. Zapravo menadžment ne čeka da se periodično izrađuju finansijski izveštaji već donosi odluke u realnom vremenu. Za razliku od upotrebe ne finansijskih informacija za interne svrhe, ne finansijsko izveštavanje za eksterne korisnike ulazi ozbiljnije u sferu interesovanja tek u poslednjoj deceniji 20. veka. Finansijsko izveštavanje ima ograničen domet za donošenje racionalnih odluka iz razloga što vrlo često može biti pogrešno projektovanje budućeg stanja na bazi sintetičkih informacija iz finansijskih izveštaja upravo zbog dinamičnog i promenljivog okruženja sa dosta rizika i neizvesnosti, kao i zbog samih karakteristika savremenog korporativnog preduzeća koje i samo postaje promenljivo i dinamično. Pored toga, postoje mnoge privilegovane ne finansijske informacije uskog kruga menadžmenta ili vlasnika.

U finansijskim izveštajima nisu obuhvaćeni mnogi elementi iz društvenog i poslovnog okruženja. Pored toga, sama činjenica da postoji vrlo često velika razlika između tržišne i knjigovodstvene vrednosti govori o tome, da finansijsko izveštavanje, i pored svog velikog značaja, ima ograničen domet. Poznato je da vrednost jednog korporativnog preduzeća vrlo često čine elementi van finansijskog izveštavanja kao što su: ljudski kapital, znanje, tržišna pozicija i brendovi i sl.

Raznovrsne i kompleksne informacione potreba stejkholdera s jedne strane, i brojne kritike koje se upućuju na teret nedovoljne informativnosti finansijskog izveštavanja, rezultirali su u sve intenzivnijem razvoju ne finansijskog izveštavanja. Ako se na trenutak vratimo na naš most korporativnog upravljanja, videćemo da postoji više mostova i traka, koji premošćuju informacioni jaz između vlasnika i drugih stejkholdera i menadžmenta. Jednim mostom teče obavezno izveštavanje, a trakama drugih mostova teče dobrovoljno izveštavanje. Finansijsko izveštavanje pripada obaveznom izveštavanju, dok je ne finansijsko izveštavanje za potrebe eksternih korisnika, uglavnom dobrovoljnog karaktera.¹²

¹² Videti detaljnije: Mašić Branislav, Dželetović Milenko, Uvod u menadžment, Akademska knjiga, 2015, str. 313.

Ovo znači da finansijsko izveštavanje ima svoje mehanizme prinude, odnosno sudsku zaštitu ukoliko privredna društva ne izveštavaju u skladu sa zakonskom regulativom, internim pravnim aktima i profesionalnom regulativom, odnosno međunarodnim ili nacionalnim računovodstvenim standardima. Informacije koje su u oblasti finansijskog izveštavanja su uglavnom finansijskog, kvantitativnog karaktera. Da bi ove informacije bile potpune, potrebno im je dodati i ne finansijske informacije o dugoročnoj poziciji privrednog društva i njegovom okruženju. Neki elementi ne finansijskog izveštavanja sadržani su u napomenama uz finansijske izveštaje ali su i sama međunarodna računovodstvena tela inicirala potrebu za jačanjem i standardizacijom ne finansijskog izveštavanja. Tako je specijalni odbor Američkog instituta ovlašćenih javnih računovođa krajem 20. veka objavio izveštaj pod nazivom „Unapređenje poslovnog izveštavanja - fokus korisnika“ u kojem se preporučuje proširenje modela finansijskog izveštavanja na model poslovnog izveštavanja, koji sadrži i ne finansijske informacije.

Međunarodni odbor za računovodstvene standarde potpisao je 2013. godine sporazum sa međunarodnim savetom za integrisano izveštavanje o produblivanjem saradnje na razvoju okvira za integrisano korporativno izveštavanje, čime je izražena spremnost za zajedničkim radom na poboljšanju kvaliteta i konzistentnosti globalnog korporativnog izveštavanja. Korist od ovakvog modela treba da imaju investitori, ostali stejkholderi i ekonomija u celini. Ovakva opredeljenja međunarodnih računovodstvenih tela, rezultat su i diskusija koje se na širem frontu vode o održivom razvoju, ekološkom izveštavanju, izveštavanju o korporativnoj društvenoj odgovornosti.¹³ Poznato je da većina korporacija u svetu publikuje neku vrstu izveštaja o održivom razvoju. Obzirom na prisutnu dobrovoljnost u ne finansijskom izveštavanju, otežana je njihova uporedivost u prostoru i vremenu i mogućnost kontrole. U EU sve više sazreva svest o nužnosti standardizovanja obelodanjivanja ne finansijskih informacija, a regulativa EU sve konkretnije reguliše ovu problematiku.

Uključivanje ne finansijskih informacija u sistem eksternog izveštavanja ima za cilj da eksternim korisnicima omogućući „razumevanje veze između tekućeg poslovanja, finansijskih izveštaja i dugoročnih faktora koji utiču na povećanje vrednosti kompanija“¹⁴. Ne finansijske informacije tradicionalno se objavljuju u izveštaju o poslovanju i napomenama uz finansijske izveštaje. Međutim, procenjuje se da je obim objavljivanja ovih informacija nedovoljan, pa su prisutne mnoge inicijative sa svrhom obelodanjivanja ne finansijskih informacija. U tom smislu od strane mnogobrojnih organizacija pokrenute su inicijative sa predlogom okvira za poslovno izveštavanje sa sačinjavanjem različitih uputstava i preporuka kako ne finansijske informacije uključiti u finansijsko izveštavanje. U ovaj proces je uključena i EU. Mada samo izveštavanje eksternih korisnika nije novijeg datuma, obelodanjivanje ne finansijskih informacija eksternim korisnicima u EU prvi put je uređeno donošenjem 4. direktive, koja je posle nekoliko izmena zamenjena Direktivom 34/2013 EU. Nova teorijska i praktična iskustva u kvalitetu obelodanjivanja ne finansijskih informacija rezultirale su donošenjem Direktive 2014/95 EU, koja je u stvari amandman na Direktivu 2013/34 EU. Zahteve iz ove Direktive države članice EU treba da implementiraju u nacionalnim zakonodavstvima do decembra 2016. godine. Obaveza sastavljanja ne finansijskih

¹³ Videti detaljnije: Malinić S. Savić B, „Transformacija korporativnog izveštavanja od finansijskog ka poslovnom izveštavanju“, *Ekonomski horizonti*, br. 13, str. 105

¹⁴ Pavlović Vladan, Knežević Goranka, *Izveštavanje o ne finansijskim informacijama za potrebe internih i eksternih korisnika*, Zbornik radova, 20. Simpozijum, B. Vrućica, 2016, str. 221

skog izveštaja, koji se objavljuje kao sastavni deo izveštaja o poslovanju ili u nekim slučajevima kao poseban izveštaj prema nekom od postojećih međunarodnih okvira za integrisano izveštavanje odnosi se na preduzeća koja imaju više od 500 zaposlenih. Ovaj zahtev suštinski menja i ulogu upravljačkog računovodstva u smislu da ovo računovodstvo ubuduće neće biti okrenuto samo potrebama internih korisnika već će biti orijentisano i ka potrebama eksternih korisnika. Jedan od zahteva predstavlja i obelodanjivanje ključnih ne finansijskih indikatora performanse.

Na taj način integrisano izveštavanje predstavlja neku vrstu evolucije u procesu eksternog izveštavanja korporativnih preduzeća u smislu da su stejholderima kroz jedan izveštaj prezentira informacija o društvenom, ekološkom i ekonomskom aspektu poslovanja korporativnog preduzeća.

U smislu prethodnih konstatacija, Telekom Srbija je kompanija koja na principu dobrovoljnosti ima integralni pristup poslovnom izveštavanju kako na nivou matičnog društva tako i na nivou zavisnih društava. Sadržaj konsolidovanog izveštaja o poslovanju je takav da daje osnovne informacije ne samo o finansijskim rezultatima, nego i vrlo kompleksne informacije o ostalim aspektima poslovanja. Takav godišnji izveštaj obuhvata:¹⁵

Kratak prikaz

Preduzeće za telekomunikacije „Telekom Srbija“ a.d. i zavisna društva
Uvodna reč generalnog društva

Razvoj i okruženje

Istorijat
Tržište
Izveštaj o korporativnoj i društvenoj odgovornosti

Korporativno upravljanje

Korporativni organi i
Sistem korporativnog upravljanja

Poslovanje

Strategija
Usluge
Investicije
Korisnici
Zaposleni
Upravljanje rizicima

Finansijski rezultati

Konsolidovani izveštaj
Finansijski izveštaji matičnog i zavisnih društava

Na osnovu prethodnog sadržaja se može konstatovati da društvo nastoji da razvija korporativno izveštavanje na savremenim i opšteprihvaćenim principima korporativnog upravljanja, savremenoj praksi i iskustvima u ovoj oblasti, a uz poštovanje zakona pred-

¹⁵ Videti sajt Telekoma: www.mts.rs

viđenih važećim propisima. U izveštavanju do punog izražaja dolazi primena principa adekvatnog uvažavanja interesa svih postojećih i potencijalnih akcionara, investitora, poverilaca, korisnika usluga, zaposlenih, odnosno svih zainteresovanih grupa. Društvo je usvojilo koncept o korporativnoj društvenoj odgovornosti i u skladu sa tim konceptom je i sačinjen izveštaj o poslovanju. Na taj način kompanija usvajajući ovaj koncept postaje svojevrsni pokretač napretka čitavog društva i u skladu sa tim koncipira svoje izveštavanje. Zahvaljujući ovom konceptu, izveštaj Telekoma, pored finansijskih sadrži i mnogo ne finansijskih informacija, koje mogu zadovoljiti interese različitih interesnih grupa zainteresovanih za poslovanje Telekoma.

Značaj za Republiku Srbiju

Želja, odnosno namera Republike Srbije da se pridruži EU, nameće kao neophodan proces usaglašavanja, odnosno usklađivanja sa pravnom regulativom i sveukupnim tekovinama EU u određenoj oblasti. Pri tome, što je rastojanje između stanja određene oblasti u Srbiji i stanja u EU veće, to je i prostor za unapređenje veći kao i potencijalni ekonomski efekti. O stanju korporativnog izveštavanja, odnosno finansijskog izveštavanja, kao njegovog centralnog dela, dovoljno govori jednostavna činjenica da strani kreditori, ne verujući korporativnom, pre svega finansijskom izveštavanju, traže dodatna obezbeđenja (hipoteke). Niko sa sigurnošću ne može znati koliko je prilika za ulazak stranog kapitala i dodatno investiranje propalo zbog lošeg kvaliteta izveštavanja. U Republici Srbiji „kvalitet finansijskog izveštavanja je na veoma niskom nivou, što je posledica neadekvatnih zakonskih rešenja, čestih promena zakona i ne ažurnosti prevoda MRS/ MSFI, IMSFI za mala i velika preduzeća i prateće regulative, što sve zajedno ugrožava javni interes i narušava kredibilitet računovodstvenoj profesiji“.¹⁶

Jedan od uzroka nekvalitetnog finansijskog izveštavanja je to što ono „nije uopšte usaglašeno sa Direktivom 2013/34 EU, i Uredbom 1606/2002/EU *Evropske Unije*. Usaglašenost sa međunarodnom profesionalnom regulativom je samo delimična, jer nije raspoloživ celokupan korpus ove regulative na srpskom jeziku.“¹⁷

Pored finansijskog izveštavanja u EU se sve veći značaj pridaje ne finansijskom izveštavanju, jer se procenjuje da kvalitet obelodanjivanja ne finansijskih informacija nije zadovoljavajući. Republika Srbija bi trebalo da ima u vidu činjenicu da države članice treba da implementiraju zahteve iz Direktive 2014/95/EU, koja predstavlja amandman na Direktivu 2013/34/EU. Na ovu činjenicu bi trebalo da obrate pažnju i velika preduzeća u Srbiji (u koja spada i Telekom) obzirom na to da se ovom direktivom propisuje obaveza preduzećima sa više od 500 zaposlenih za sačinjavanje ne finansijskog izveštaja prema jednom od postojećih međunarodnih okvira za integrisano izveštavanje.

Efekti ovakvog usaglašavanja bili bi svakako veliki, a ogledali bi se u povećanom poverenju investitora, smanjenju rizika ulaganja a time i cene kapitala, jačanju finansijskih tržišta i većem kvalitetu nacionalne ekonomije.

¹⁶ Dejan Malinić, (2016), „Značaj kvaliteta finansijskog izveštavanja“...(2)

¹⁷ Blagoje Novičević (2016), „Uzroci i posledice nekvalitetnog izveštavanja“...(13)

Zaključak

Nova informatička era sa jako izmenjenim društvenim i poslovnim okruženjem dovela je do izmena obeležja samog korporativnog preduzeća u svim oblastima pa i u korporativnom upravljanju. Složene i raznovrsne informacione potrebe stejkholdera, s jedne strane, i brojne kritike koje se upućuju nedovoljnosti informativnosti finansijskog izveštavanja, dovele su do intenzivnijeg razvoja i novih dimenzija ne finansijskog izveštavanja, stvaranja različitih modela i u krajnjoj instanci integrisanog pristupa korporativnom izveštavanju. Na ovaj proces reagovala su regulatorna profesionalna tela širom sveta kroz uputstva, smernice, standarde i direktive. Integrisani pristup poslovnom korporativnom izveštavanju treba da doprinese boljoj informisanosti ne samo investitora nego i ostalih stejkholdera.

Ovo je u skladu sa konceptom društvene odgovornosti jer stepen blagostanja korporativnog preduzeća ne zavisi samo od odluka investitora o alokaciji finansijskih resursa već sve više od reakcija drugih zainteresovanih grupa koje imaju svoje interese. Novu ulogu u sistemu izveštavanja dobija i upravljačko računovodstvo koje postaje integralni izvor ne finansijskih informacija.

U svakom slučaju korporativno izveštavanje se javlja kao direktan faktor unapređenja korporativnog upravljanja kroz „oživotvorenje“ OECD principa, kroz različite kodekse i regulatorne okvire. U Srbiji danas postoje brojne institucije koje čine institucionalni okvir za korporativno upravljanje. Svakako da postojanje velikog broja institucija može dovesti do afirmisanja i razvoja korporativnog upravljanja u Srbiji, što će se u narednom periodu i desiti; međutim, trebalo bi razmišljati i o osnivanju nacionalnog organa (tela) za korporativno upravljanje, koje bi objedinilo ili usmeravalo aktivnosti postojećih institucija.

Obzirom na postojeće procese pridruživanja EU, a imajući u vidu zahteve Direktive 2014/95 neophodno je usaglasiti nacionalnu regulativu. Velika preduzeća bi trebalo već sada da prihvate i implementiraju neke od integrisanih sistema u skladu sa svojim praktičnim iskustvima, zapažanjima teoretičara i iskustvima kompanija koji su već implementirali neke od sistema za integrisano izveštavanje.

Na taj način će i naš most sa nazivom „Korporativno upravljanje“ dobiti novu, integrisanu i ojačanu traku korporativnog izveštavanja koja će doprineti bržem i efikasnijem informativnom saobraćaju i ukupnoj efikasnosti mosta. Ovu izveštajnu traku, Telekom Srbije je ustrojio na savremenoj osnovi dajući adekvatan značaj finansijskom i ne finansijskom izveštavanju.

Literatura

[1] Машић Бранислав, Џелетовић Миленко (2015), „Увод у менаџмент“, Академска књига, стр. 301-325.

[2] Малинић, Дејан (2016), „Значај квалитета финансијског извештавања“, Рачуноводствени регулаторни оквир и квалитет финансијског извештавања у РС, С.

[3] Малинић Слободан, Савић Бојан, (2011), „Трансформација корпоративног извештавања – од финансијског ка пословном извештавању“, Економски хоризонти, бр. 13.

[4] Малинић Слободан (2009), „Савремени рачуноводствени систем - Одговор на изазове промена у окружењу, предузећу и менаџменту“ 40. Симпозијум СРПС, Златибор 2009, стр. 7-27.

- [5] OECD принципи, www.ecgi.org
- [6] Обрадовић Зоран, (2013) „Утицај власништва на квалитет корпоративног управљања у Србији“, Универзитет Сингидунум, Београд, 2013, стр.1.
- [7] Ђуричин Н. Драган, Јаношевић В. Стево, Каличанин М. Ђорђе, (2015) „Менаџмент и стратегија“, Економски факултет у Београду, 252. стр.
- [8] *Conceptual Framework for Financial Reporting* (2010), International Accounting Standard Board.
- [9] Павловић Владан, Кнежевић Горанка (2016), *Извештавање о не финансијским информацијама за потребе интерних и екстерних корисника*, Зборник радова, 20. Симпозијум, Б. Врућица, стр. 221.
- [10] Васиљевић Мирко, *Компанијско право (2011)*, Правни факултет у Београду.
- [11] Шеферс Марк, Пакалук Мајк (2009), *Разумевање рачуноводствене етике*, Службени гласник.
- [12] Микеревић Драган, (2008) *Међузависност квалитета корпоративног управљања и финансијског извештавања*, Зборник радова, 39. Симпозијум СРПС, стр. 62-81.
- [13] Благоје Новићевић (2016), *Узроци и последице неквалитетног извештавања*, Рачуноводствени регулаторни оквир и квалитет финансијског извештавања у РС, СРПС, стр. 10-14.